

- масово-побутові жанри (пісня, танець, марш з усіма їх різновидами);
- релігійно-культові жанри (молитовний спів, меса, реквієм тощо) [6, С. 246].

Отже, в якості критеріїв жанру у вітчизняному музикознавстві традиційно використовуються конкретне життєве призначення; умови і засоби виконання; характер змісту і форми його втілення. Тому фактор використання цього поняття в музиці безумовно є важливим та корисним з точки зору виконавства, адже музика – це виконавське мистецтво, в якому «на відміну від театру і кіно, обстановка виконання музики не визначена раз і назавжди» [6, С. 242].

Досвід класифікації музичних жанрів став достатньо природнім продовженням та доповненням до опису самих жанрів. Так, у науковій праці «Проблеми підготовки сучасного вчителя» № 8 (Ч. 1), 2013 ми зустрічаємо визначення жанру у музичному трактаті Іоанна де Грохео, який датується ще початком XIV ст. [3, с. 84]. Розуміння жанру на той час ще було обмеженим, воно позначало лише один конкретний «рід» у мистецтві – тематику побуту, повсякденного життя.

Методика розвитку стильового слуху в учнів дитячої музичної школи, відображає послідовний ланцюг – від теорії до практики- освоєння категорії жанру, включає три етапи: ознайомче-перцептивний, завданням якого є первинне вивчення жанрових особливостей музики і накопичення початкових музично-слухових уявлень; атрибутивно-аналітичний, завданням якого є формування умінь визначати музично-стильові, жанрові атрибути в слуховій та аналітичній діяльності; творчий, завданням якого є формування умінь відтворювати жанрові елементи у виконавській і композиторській діяльності.

Література

1. Арановский М. Г. Мышление, язык, семантика // Проблемы музыкального мышления. М.: Музыка, 1974. – С. 90-129.
2. Дауноравичене Г. Проблема жанра и жанрового взаимодействия в современной музыке (на материале творчества литовских композиторов 1975–1985 годов. Автореф. дис.канд. искусств. – Вильнюс, 1990. – 24 с.
3. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Пер. А.Г. Погоняйло. В.Г. Резник. СПб.: Петрополис, 1998. – 432 с.
4. Мазель Л. А. Анализ музыкальной формы. М.: Музыка, 1986. – 528 с.
5. Назайкинский Е. В. Стиль и жанр в музыке : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Назайкинский. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 248 с.
6. Сохор А. П. Вопросы социологии и эстетики музыки. // Советский композитор, 1981. – 293 с.
7. Шип С. Знакова функція та мовна організація музичного мовлення. Автореф. дис... докт. мист. – К., 2002. – 42 с.

УДК 37.016:78:37.041

Остропольська І.С.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ УЧНІВ ДМШ

В статье раскрыта сущность понятий “самоорганизация” и “музыкально-исполнительская самоорганизация”, проанализированы такие умения музыкально-исполнительской самоорганизации, как самопрогнозирование, самоинформирование, самонастройка, самокоррекция, самоконтроль, самоанализ, самоотчет, самооценка, самоодобрение и самоосуждение. Автором представлены принципы, педагогические условия, формы и методы формирования умений музыкально-исполнительской самоорганизации учащихся детских музыкальных школ.

Ключевые слова: музыкально-исполнительская самоорганизация, самопрогнозирование, самоинформирование, самонастройка, самокоррекция, самоконтроль, самоанализ, самоотчет, самооценка, самоодобрение, самоосуждение.

The article disclosed concept of “self-organization”, “musical-performing self-organization”. Skills of musical-performing self-organization such as self-prediction, self-informing, self-adjust, self-correction, self-control, self-analysis, self-report, self-evaluation, self-approval and self-deprecation are analyzed here. The author presents the principles, pedagogical conditions, forms and methods of formation of skills of self-organization musical performance in music schools.

Keywords: *musical- performing self-organization, self-prediction, self-informing, self-adjust, self-correction, self-control, self-analysis, self-report, self-evaluation, self-approval, self-deprecation.*

Демократичні перетворення в українському суспільстві, інтенсивний розвиток новітніх технологій, науки та культури актуалізували проблему виховання креативного підростаючого покоління, здатного до самостійного вирішення нестандартних ситуацій в мінливому сучасному світі. Нові життєві відносини та соціокультурна ситуація в світі передбачають розвиток самодостатньої особистості, здатної до активної та творчої самоорганізації.

В основі формування самоорганізації як особистісної якості лежить самостійність. Загальнотеоретичні питання формування самостійності розглядаються в роботах Б.Ананьєва, М.Данилова, Б.Єсипова, П.Підкасистого, О.Савченко, В.Сухомлинського, Т.Шалімової, Г.Щукіної; педагогічні основи виховання самостійності досліджуються в роботах Ю.Дмитрієвої, Н.Коваль, В.Оржеховської, В.Постового, В.Радула, М.Чобітька, К.Чорної та ін.; психологічні основи формування самостійності розкриваються в працях Л.Божович, Л.Виготського, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, О.Скрипченка, Н.Тализіної, І.Якіманської та ін. Методика формування самостійності в дітей різного віку розкрита в дослідженнях В.Ареф'єва, Л.Артемової, А.Артюшенка, О.Вацеби, Л.Волкова, Л.Гурмана, О.Дубогай, С.Жеваги, С.Закопайла, М.Зубалія, С.Сичова, М.Солопчука, Є.Столітенка, А.Турчака, Є.Франківа, Б.Шияна, П.Щербакова та ін.

У сучасних музично-педагогічних дослідженнях (Е.Абдулін, Л.Арчажнікова, О.Олексюк, В.Орлов, Г.Падалка, О.Рудницька, О.Щолокова) учені акцентують увагу на розширенні можливостей пізнавальної, креативної, рефлексивної діяльності учнів, досягненні ними більш високого рівня самоорганізації з метою формування креативності та здатності до самоуправління власним особистісним та музично-виконавським розвитком.

У науковій літературі самоорганізацію розглядають як діяльність особистості, що пов'язана з умінням організовувати себе і виявляється в цілеспрямованості, активності, обґрунтованості, мотивації, плануванні, швидкому прийнятті рішень і відповідальності за них, критичності в оцінюванні результатів своїх дій, почутті обов'язку [1, с. 305].

В.Сухомлинський трактував поняття “самоорганізація” як “уміння примусити себе” виконувати певну роботу та застерігав шкільну педагогіку від неминучості виникнення потреби перевиховання людини [6].

На основі здійсненого аналізу наукових праць з актуальної проблеми психолого-педагогічної суті самоорганізації (Т.Болдишева, Є.Бочарова, Т.Губайдулліна, Г.Закіров, Н.Копеїна, Ю.Параходов, Н.Пейсахов, Н.Трофімова, Т.Тюріна) можна зробити висновок, що музично-виконавська самоорганізація – це специфічна особистісна характеристика, умова та результат активності учня, що знаходить вираження у здатності самостійно ставити та вирішувати навчальні задачі з метою самовдосконалення в музично-виконавській діяльності.

Розроблена методика формування вмінь музично-виконавської самоорганізації учнів ДМШ зорієнтована на втілення домінуючих у сучасній педагогіці концептуальних положень про цілісність та системність педагогічного процесу, посилення спрямованості його змісту на комплексне здійснення трьох основних функцій – освітньої, виховної та розвивальної; а також забезпечення активно-творчої діяльності суб'єкта навчання, стимулювання його потреби у самовираженні.

Впровадження методики формування умінь музично-виконавської самоорганізації учнів базується на низці *педагогічних принципів*, а саме: *самостійності*, який в навчанні пов'язаний з процесом оволодіння знаннями й уміннями та полягає в спонуканні учня до активної самостійної навчальної праці, допомагає знаходити методи такої роботи;

оптимістичного прогнозування та опори на позитивні якості учнів, що базується на обов'язку педагога відкрити здібності, захопити музикою, спрямувати кожного підлітка на дії самотворення та самовдосконалення особистісних якостей та музично-виконавських умінь; *грунтовності музичних знань та виконавських умінь*, що полягає в тривалому збереженні в пам'яті учнів теоретичної та практичної інформації, вмінні зв'язувати з нею нові відомості, впевнено застосовувати набуті знання у практичній діяльності; *доступності навчання*, що ґрунтується на необхідності зважати на природні особливості й можливості учнів певних вікових груп з урахуванням індивідуальних особливостей фізичного та психічного розвитку кожної особистості; *емоційності навчання*, що, з одного боку, постає із закономірностей процесу пізнання, початковим компонентом якого є споглядання, а з іншого – характеризується комплексом безумовних рефлексів.

З метою створення оптимального навчально-виховного поля для формування вмінь музично-виконавської самоорганізації пропонуються педагогічні умови, що конкретизуються: а) в створенні комфортного освітнього середовища в процесі педагогічної взаємодії; б) забезпеченні самостійності музично-виконавських дій, спрямованих на створення учнями плану власної інтерпретації музичних творів; в) стимулюванні виконавсько-творчої активності та креативності мислення учнів.

Згідно *першої* педагогічної умови для психологічного комфорту учнів необхідно спиратися на суб'єкт-суб'єктні відносини, які сприяють розвитку у дітей здатності до співпраці, ініціативності, творчості. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія активно сприяє формуванню в учнів вміння конструктивно вирішувати конфлікти, активізації складної роботи розумових процесів, уяви, знань, а також допомагають добирати потрібні способи вирішення музично-виконавських завдань. Педагог при суб'єкт-суб'єктних відносинах працює зі своїми вихованцями на рівні партнерських стосунків, намагаючись глибше пізнати особистість кожного. Особистісно орієнтований педагог максимально сприяє розвитку здатності дитини усвідомлювати своє "Я" у зв'язках з іншими людьми і світом в його різноманітності, осмислювати свої дії, передбачати їх наслідки. Педагогічна діяльність за такого роду взаємодії носить діалогічний характер (І.Бех, Є.Клімов, М.Левітов, В.Моросанов, І.Страхов, В.Чудновський).

Друга педагогічна умова забезпечує самостійність музично-виконавських дій, спрямованих на створення учнями плану власної інтерпретації музичних творів та передбачає таку організацію навчально-виховного процесу в інструментальному (або вокальному) класі ДМШ, яка основана на регулюванні самоконтролю, самоаналізу та самооцінки учнем результатів власної музично-виконавської діяльності; допомозі в удосконаленні творчого розвитку, в розумінні своєї індивідуальності. Тут важливо формувати в учнів орієнтації не тільки на засвоєння знань, а й на оволодіння способами такого засвоєння, що пов'язані з мисленням і безпосередньою виконавською діяльністю, наприклад, вміння дитини самостійно здобувати, засвоювати і використовувати знання; швидко змінювати дії у відповідності з новими умовами, тобто, вміти самостійно грамотно розбирати та аналізувати музичні тексти, визначати стильові та жанрові особливості творів, характерні ознаки музичної форми, мелодики, гармонії, фактури, драматургії розвитку тощо, а також удосконалювати прийоми власних музично-виконавських дій у відповідності до поставлених завдань.

Так, Г.Падалка вважає, що залучення учнів до самостійної роботи з навчальним матеріалом є одним із продуктивних прийомів мистецького навчання: "Навчальні програми з мистецтва мають обов'язково містити твори для самостійного опрацювання учнем... Учню має подобатися твір і водночас він має усвідомлювати ті моменти, які потребують навчальних зусиль, певного напруження" [5, с. 134].

Формування в учня особистісних цінностей в процесі музичного навчання (музика, а також особистісні смисли та індивідуальні художні здібності) сприяє створенню умов для подальшого проектування простору власної музично-виконавської діяльності відповідно до вироблених світоглядних переконань та ідеалів.

Адекватність переживання та осмислення музичного твору, високий рівень творчого сприймання-розуміння музики неодмінно передбачає творчу активність учня. Тому *третьою*

педагогічна умова полягає в стимулюванні творчої активності та креативності мислення учнів з опорою на індивідуальні якості. Саме у процесі самоактуалізації “найбільш повно використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого розумового розвитку і гармонійного вдосконалення особистісної структури, відбувається пошук засобів, які б компенсували наявні недоліки і сприяли б формуванню індивідуального стилю діяльності музиканта” [2, с. 69].

У сфері індивідуальної творчості відбувається розвиток самобутніх якостей учня, набуття ним власного досвіду. Важливим є те, що індивідуально-творчий підхід – це шлях самореалізації та виконавського зростання, а отже, повинен посідати чільне місце у процесі розвитку творчої активності підлітка [4, с. 58].

Поряд із поняттям “творча активність” все частіше використовується поняття “креативність”. Креативність мислення полягає в оригінальності, незвичайності ідей, яскраво вираженому прагненні до інтелектуальної новизни; здатності бачити об’єкт під новим кутом зору, виявляти його нове використання, розширювати функціональне застосування на практиці; умінні змінювати сприйняття об’єкта в такий спосіб, щоб бачити його нові, сховані від спостереження сторони, продукувати різноманітні ідеї у незвичайній ситуації. Креативність – це здатність народжувати надзвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв’язувати проблемні ситуації. У широкому розумінні – синонім слова “творчість” або здатність до творчості (Дж.Гілфорд, А.Кроуфорд, В.Макаренко, О.Марченко, О.Пометун, В.Саул, П.Торенс, О.Туманцова).

Передбачається, що із застосуванням запропонованої методики учні повинні оволодіти певним комплексом умінь та навичок музично-виконавської самоорганізації. Так, *самопрогнозування* забезпечує можливість визначити хід власного виконавського розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися; *самоінформування* допомагає учневі активно інтеріорізовувати письмове й усне слово, набувати знання, розвинути пам’ять, мислення, інтелект; уміння *самонастрою* (важливе для саморегуляції психічних станів, емоцій і почуттів) передбачає здатність зосереджувати увагу та робити акценти на найбільш важливих елементах навчання. Для успішного формування цих умінь використовуються методи, що спрямовані на швидке опанування музичного тексту та ознайомлення з потрібною інформацією за допомогою словесних, наочно-слухових, наочно-зорових та практичних методів (демонстрування, виконання твору педагогом, ілюстрування з використанням аудіо чи відео матеріалу).

Основна та найбільш пролонгована у часі частина роботи над засобами музичної виразності, технічними труднощами, художньо-образним змістом пов’язана з формуванням уміння *самокорекції*, що опікується здатністю слухати, аналізувати та виправляти виконавські недоліки під час роботи над музичним твором; *самоконтролю*, що допомагає усвідомити й оцінити власні виконавські дії, психічні процеси і стани, підкорити емоції власному розуму. Виокремлення з власного виступу складових та їх аналіз забезпечує учневі уміння *самоаналізу*, за допомогою якого можуть вирішуватись задачі самооцінки проміжного та кінцевого результатів навчання з урахуванням успіхів та невдач. Тут пропонуються методи організації самостійних занять, зосереджування уваги, слухового самоконтролю, удосконалення виконавської техніки.

Робота над цілісністю художнього образу твору, пов’язана з формуванням останньої групи вмінь музично-виконавської самоорганізації, а саме: *самозвіту* як здатності звітувати перед собою про результати власної виконавської діяльності; *самооцінки як можливості* оцінювати свої якості, рівень успішності; *самосхвалення або самоосуду*, що дозволяє учню на емоційному рівні висловлювати ставлення до себе, будь то задоволення від досягнутого успіху чи навпаки, незадоволення. Основними методами виступають методи саморегуляції психічних станів, усунення виконавських помилок, самоаналізу та метод адекватних самооцінок.

Таким чином, готуючись до музичних занять, публічних виступів (академічних концертів, конкурсів, іспитів), кожен учень проходить довгий і складний шлях від розучування твору до його концертного показу на сцені. Якість управління власним внутрішнім станом під час виступу залежить від сформованості комплексу умінь музично-

виконавської самоорганізації, на основі яких особистість набуває досвіду організації планомірних виконавських дій, що забезпечує психологічний комфорт та впевненість у власній поведінці.

Література

1. Большая советская энциклопедия : в 30 т. / [гл. ред. Прохоров А.М.] – М.: Советская энциклопедия. – Т.8 – 1975.
2. Гончаренко С.У., Володько В.М. Проблеми індивідуалізації процесу навчання // Педагогіка і психологія / С.У.Гончаренко, В.М.Володько. – 1995. – № 1. – С.25 - 36
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях Навч. посіб. / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.: Знання, 2006.
4. Мільто Л.О. Гуманістична модель особистісно зорієнтованих технологій // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики / Л.О.Мільто, Ред. кол.: Н.В. Гузій (відп. ред.) та ін. – Вип. 3. – К., 1999.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М.Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274с.
6. Сухомлинский В.А. Воспитание и самовоспитание / В.А.Сухомлинский // Избранные произведения: в 5 т. – К., 1980 – Т.5. – 678с.

УДК 7.012:81.374

Вдовченко В.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ ДЛЯ ТЕЗАУРУСА З ОСНОВ ДИЗАЙНУ

В статье проанализированы теоретические основы создания терминов и понятий для тезауруса по основам дизайна. Охарактеризованы особенности дифференцированного отбора понятийно-терминологического аппарата учебного комплекта «Основы дизайна» для учащихся профильной школы с целью формирования у них видповидного Для достижения этой цели использованы академические и энциклопедические издания словарей с переводом с английского и немецкого, русского языков.

Ключевые слова: художественно-проектная культура, художественно-проектная образование, тезаурус, терминосистема дизайна.

The article analyzes the theoretical principles of the establishment of terms and concepts for the design of the foundations of a thesaurus. The features of differentiated selection of concepts and terminology of academic set of "Principles of Design" for students of specialized schools with the purpose of nyhvidpovidnoho To achieve this, applied academic encyclopedias and dictionaries of translation from English and German to Russian.

Keywords: art and design culture, art and design education, thesaurus, terminological design.

Терміни з основ дизайну (далі – ОД), слова або словосполучення, що застосовуються на профільному рівні у загальноосвітніх навчальних закладах (далі – ЗНЗ) виражають поняття з галузі дизайну і мають більш детальніші та теоретичні визначення (дефініції) в архітектурній, технічній, мистецькій, психологічній, а з другої пол. ХХ ст. і в дизайнерській літературі України. Після введення на державному рівні в 2008 р. навчального предмету «Основы дизайна» в профільну старшу школу, у результаті фундаментальних та прикладних досліджень введено дизайнерські терміни та визначення в навчальні програми, підручники та посібники з основ дизайну для профільної школи. Тезаурус майбутнього дизайнера почав формуватися із термінів та понять архітектурних словників, технічних словників, словників з дизайну та ергономіки, дизайнерських та мистецьких словників, наукових праць з технічної естетики та дизайну, навчальної літератури.

На перший погляд, дизайнерський термін, співвідноситься тільки із поняттям художнього та технічного проектування. Як першоелемент художньо-проектного знання